

Богдан Футей - Старший суддя Федерального Суду Претензій у Сполучених Штатах (Вашингтон, округ Колумбія), призначений на посаду в травні 1987 року Президентом США Рональдом Рейганом. З 1991 року суддя Футей бере активну участь у різних ініціативах щодо програм, направлених на встановлення верховенства права і демократизації в Україні. Він працював у складі робочої групи з питань Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року. Суддя Футей є професором в Українському Вільному Університеті в Мюнхені (Німеччина) та гість-професор кафедри права Національного університету "Кієво-Могилянська академія" в Києві. У березні 2015 року Президент України призначив суддю Футея консультантом Конституційної комісії.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І СУДОВА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

Верховенство права – це наріжний камінь у сприянні демократії, а демократія, в свою чергу, забезпечує краще економічне життя.

Є багато характеристик та ознак верховенства права. Я зосереджусь на тих, які вважаю найважливішими. Перше, верховенство права означає, що всі особи підпадають під дію закону. Жодна людина не є понад законом, незалежно від статусу. Джерелом права повинні бути самі люди. Друге, поняття справедливості підкреслює міжособистісне судочинство – засноване на стандартах та важливості процедур. Президент Лінкольн, виступаючи перед Конгресом у 1861

році щодо створення Федерального Суду Претензій, заявив: "Не менш важливим є обов'язок уряду забезпечити правосуддя проти держави на користь громадян так само, як здійснювати правосуддя між приватними особами". Третє, важливість збереження індивідуальних свобод. Четверте, застосування судового прецеденту. П'яте, політична система повинна ґрунтуватися на розподілі повноважень з системою "перевірок" та "противаг". Шосте – незалежний суд.

Як не може бути ринкової економіки без приватної власності, так само не може бути поваги до верховенства права без незалежного суду. Ми

з нетерпінням чекаємо судів для сприяння демократії та встановлення верховенства права.

Вимоги щодо незалежності судів можуть дещо відрізнятись між країнами, реальність та практичність такої незалежності є важливими для того, щоб суд виконував свою основну функцію – забезпечення верховенства права. Верховенство права в англійському праві, наприклад, завжди означало, що дії уряду ніколи не можуть бути понад законом. Верховенство права гарантує безпосередній доступ до суду та його органів, покладаючись на нейтрального та незалежного суддю, щоб визначити чи певне діяння є правомірним.

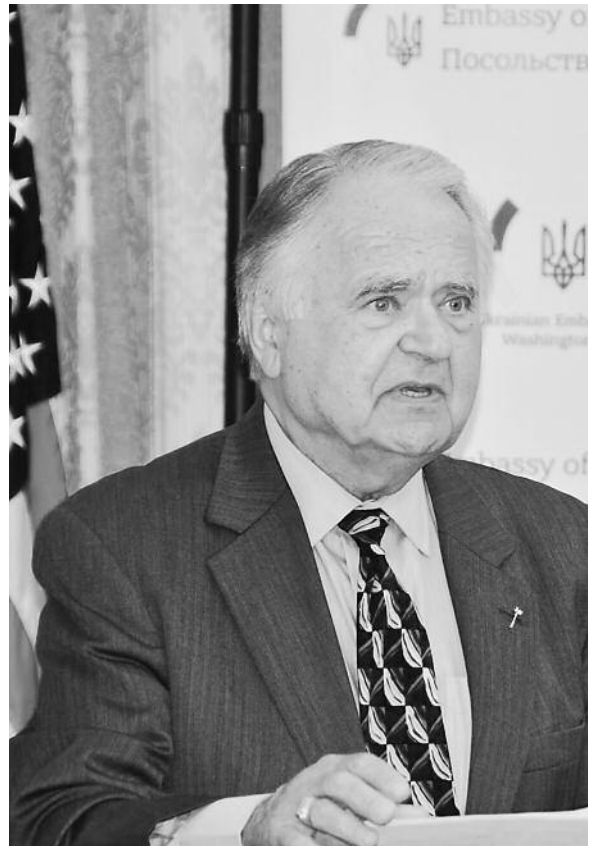
Метою будь-якої судової системи є забезпечення стабільності шляхом послідовного застосування права та дотримання Конституції. Примхливе і суперечливе застосування судових рішень має далекосяжні негативні наслідки. Це створює невизначеність і ненадійність не тільки в юридичних колах, для людей цієї країни, але й в міжнародному співтоваристві.

Незалежно, чи це система звичаєвого, чи цивільного права, рекомендовано здійснити (виконати) наступні кроки: 1) зміцнити судову незалежність в цілому; 2) забезпечити виконання судових рішень, створивши надійну, шановану та незалежну судову систему; 3) прийняти Кодекс поведінки суддів.

Судді повинні не тільки уникати поведінки, яка є неправомірною, але і поведінки, яка справляє враження непристойності та неприйнятності. Непристойна поведінка настільки ж неприйнятна, як і її вчинення. Якщо поступок викликає сумнів з боку етики та моралі, потрібно утриматися від такого діяння. Крім того, суди повинні абсолютно відмовитися від відвідувальних годин, де одна сторона може зустрічатися індивідуально з суддею за зачиненими дверима без офіційної судової процедури та присутності іншої сторони. Ліквідувати конфлікт інтересів та подавати звіти про фінансові доходи.

Судова незалежність не означає, що судді роблять, що хочуть, але діють відповідно до Конституції та законів країни. У цивільних, а також у країнах звичаєвого права незалежність суддів, в кінцевому рахунку, багато в чому залежатиме від совісті та сміливості самих суддів. Ніхто не поважатиме суддів, доки вони не почнуть поважати самі себе.

Є два аспекти, в яких судді повинні бути незалежними. По-перше, вони повинні бути чесними брокерами, незалежними та нейтральними, по відношенню до сторін. Судді повинні вирішувати справи неупереджено, на підставі фактів та права, без будь-якого тиску, неправомірного впливу, погроз, прямо чи опосередковано, від

жодної сторони чи установи. Моральне зобов'язання судді щодо такої незалежності усуває фаворитизм та корумпованість судової системи країни. Якщо судді не дотримуватимуться цього морального зобов'язання, громадськість втрапить довіру в справедливість свого суспільства, породжуючи цинізм, гнів та нестабільність.

Суддя Верховного Суду США, Фелікс Франкфуртер, влучно сказав: "Судова Влада не має ні гаманця, ні меча, і тільки опирається на довіру громадськості до своїх моральних санкцій"¹.

По-друге, судова влада, а отже, і кожен суддя, зокрема, повинні діяти як рівноправні і незалежні від інших гілок влади. Судді незалежні в цьому сенсі, якщо вони не є зв'язані з іншою гілкою влади чи політичною партією. Дуже важливо, щоб суди мали юрисдикцію і можливість обмежувати законодавчу чи виконавчу владу, трактуючи закони та офіційні акти, визнаючи їх неконституційними у випадках, коли вони зменшують права громадян. Крім того, для того, щоб незалежність суддів мала практичний ефект, такі тлумачення повинні забезпечуватися законодавчою та виконавчою гілками влади.

У Сполучених Штатах становлення судді є професійним досягненням юридичної кар'єри. Бути суддею означає перебувати на одній з найбільш шанованих посад у американському суспільстві. Через повагу до суддів, суди мають ве-

¹ Baker v. Carr, 82 S.Ct. 691 (1962).

ликий авторитет та довіру людей. Соціальне опитування, проведене компанією Gallup в 2017 році, показало, що 68% американців довіряють федеральним судам.

Всі федеральні судді, визначені статтею III, перебувають на своїх посадах за умови гідної поведінки і можуть бути усуненими тільки через процедуру імпідменту Конгресом. Судовий імунітет поширюється тільки щодо судових рішень та процесу їх винесення. Судді не мають імунітету в кримінальних справах та договірних зобов'язаннях.

Перша Поправка до Конституції гарантує доступ громадськості та преси до судових процесів. Інформуючи громадськість про судові справи, преса допомагає контролювати незалежність судової влади.

Перехід України від адміністративно-командної системи до принципу верховенства права почався з Акту Проголошення Незалежності України 24 серпня 1991 р., і пізніше підтвердженням 90% населення України під час Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року. Згодом, 28 червня 1996 р., дебатами та ухваленням 315-ма голосами Конституції в Парламенті. Прийняттям Конституції Україна зробила черговий крок до вступу до спільноти демократичних держав, які шанують верховенство права та систему вільної ринкової економіки як найвищі цінності.²

Конституція розглядала те, що найбільше цікавило українців: національні інтереси, встановлення державності, гарантування прав та свобод, які утискалися в Радянському Союзі, а також те, які соціальні зміни принесе демократичне майбутнє. Конституція була схвально прийнята чисельними міжнародними організаціями, включаючи Венеціанську комісію, через гарантії для забезпечення численних особистих прав і свобод, зокрема.

Навіть через двадцять два роки, Конституція України залишається в процесі роботи. Кожного разу з обранням нового Президента відбувається спроба внести зміни або прийняти нову Конституцію.

Нинішній уряд України також робить спроби в цьому напрямку. Президент Порошенко своїм указом створив нову Конституційну комісію. Мета – зробити зміни більш демократичними та ближчими до міжнародних стандартів, зважаючи, що уряд України рухається вперед з реформами європейської інтеграції. Венеціанська комісія та експерти ЄС відіграють важливу роль. Я маю честь бути призначеним для роботи в Комісії як консультант.

Довгоочікувана судова реформа вступила в силу 2 червня 2016 року за підсумками голосування парламенту, коли за конституційні зміни проголосувало 335 депутатів. Її метою є забезпечення незалежності суддів відповідно до принципів, як зазначено вище, та усунення корупції в рамках судової влади.

Судова реформа в Україні прогресує повільно, хоча зараз вона рухається у правильному напрямку. Одна тисяча чотириста тридцять шість (1436) кандидатів подали заяви на призначення на посади суддів Верховного суду. Лише сто п'ятнадцять (115) були обрані та затверджені. Вища Рада Юстиції направила імена Президенту для призначення. Вперше Рада Громадської Добросовісності, яка складається з представників громадянського суспільства, взяла участь у процесі відбору, представляючи свідчення проти багатьох заявників, особливо колишніх суддів.

11 листопада 2017 року президент Порошенко підписав указ про призначення всіх 115 суддів до Верховного суду, і присяга на посаду відбулася того ж дня. 20 листопада 2017 року всі новообрані судді взяли участь у Конференції, присвяченій питанням Етики. Перше пленарне засідання нового Верховного Суду було проведено 30 листопада 2017 року, і суддя Валентина Данишевська була обрана Головою Суду.

Отже, Верховний Суд України був сформований і розпочав свою роботу 15 грудня 2017 року.

Крім того, було досягнуто прогресу у реформуванні Конституційного Суду. Тепер громадяни матимуть право подання конституційних скарг.

Освіта є однаково важливою у створенні авторитетних і таких, що користуються повагою, незалежних судових органів. Українці вимагають доступу до інформації про процес реформ, особливо змін, що відбуваються в судовій владі. Судді теж повинні бути освічені та ознайомлені з новою системою, а також своєю роллю в ній. У зв'язку з цим правничі організації, асоціації адвокатів та юридичні факультети надзвичайно важливі в сприянні встановлення демократичних принципів, оснований на верховенстві права, та їхньому закріпленні в судовій культурі України. Добрий початок було зроблено, але потрібне прискорення.

Перехід від командно-адміністративної системи до системи, що базується на верховенстві права, нелегкий, але недавні події в Україні та революційний вираз народу на Майдані під час Революції Гідності, сподіваюся, стануть безповоротним мотивом та мандатом для здійснення цих реформ, оскільки країна пильно стежить за своєю незалежністю і територіальною цілісністю, і йде вперед, щоб інтегруватися з Європейським Союзом.

² Bohdan A. Futey, "Comments on the Constitution of Ukraine", East European Constitutional Review 2-3 (Spring/Summer 1996): 29-34.